

Er en atomvåpenfri verden mulig?

Av: Kristian Røssaak, Kommunikasjonsrådgiver i FN-sambandet Sør og historiker Bjørn Tore Rosendahl ved Stiftelsen Arkivet.

Fredsprisen for 2017 blir 10. desember utdelt til Den internasjonale kampanjen mot atomvåpen (ICAN) for sitt arbeid med å påpeke de katastrofale humanitære konsekvensene av enhver bruk av atomvåpen, og for sin innsats for å få til et traktatfestet forbud mot slike våpen. Vi gratulerer ICAN med en fortjent pris!

Dette skjer i en spent verdenssituasjon, nå mest akutt på den koreanske halvøya. På den såkalte «Dommedagsklokka» representerer midnatt katastrofal ødeleggelse av kloden. Den siste offisielle stillingen av klokka skjedde 26. januar i år og ble da skrudd fram til to og et halvt minutt på midnatt. Ikke siden 1959 har klokka stått så nærme midnatt. *Bulletin of the Atomic Scientists* begrunnet stillingen av klokka med økende nasjonalisme, hardere retorikk spesielt i USA, svekket tillit til vitenskap, en mer krevende internasjonal sikkerhetssituasjon, migrasjon og klimaendringer.

Faren for atomkrig utgjør en eksistensiell trussel mot kloden vår. Arbeidet for nedrustning og fredelig bruk av atomteknologi er derfor helt sentralt i FNs arbeid. *Det internasjonale atomenergibyrået* (IAEA) ble opprettet i 1957 og skal passe på at materiale som kan brukes til atomvåpen kun brukes til fredelig og sivil atomkraft. I 1962 fordømte FNs generalforsamling alle prøvesprengninger og krevde at disse opphørte. I 1963 kom *Prøvestansavtalen* mellom USA, Sovjetunionen og Storbritannia. Alt dette pekte frem mot *Ikkespredningsavtalen* i 1968 som sa at ikke flere land enn USA, Sovjetunionen, Storbritannia, Frankrike og Kina skulle ha atomvåpen. Dessverre har avtalen ikke hindret Israel, Nord-Korea, Pakistan og India fra å anskaffe seg atomvåpen, men det positive er at den trolig har bidratt til å hindre flere land fra å gjøre det samme.

Siden 1969 har FN vært vertskap og tilrettelegger for samtaler, forhandlinger og avtaler om nedbygging av atomarsenaler. En milepæl ble nådd 7. juli i år, da 122 land i FNs generalforsamling stemte for en avtale som forbyr stater å utvikle, prøvesprengne, produsere og skaffe atomvåpen. Norge valgte å ikke delta i stemmegivingen.

Under 2. verdenskrig ble det et kappløp om å utvikle atomvåpen. Tungtvann produsert i Norge for Nazi-Tyskland kunne fått stor betydning for tysk atomforskning og eventuell produksjon av atomvåpen. Heldigvis kom det aldri fram til Tyskland, først gjennom aksjonen på Vemork i 1943 og dernest da den sivile fergen *DF Hydro* ble senket på Tinnsjøen i 1944. 1. februar åpnes et nytt bygg i Kristiansand; Arkivet freds- og menneskerettighetssenter, hvor også FN-sambandet holder til. Her vil vi vise fram originalt tungtvann som var om bord på *DF Hydro*.

Historien om framstilling og bruk av atomvåpen består av dilemmaer og vanskelige avveininger, hvor bombingene av Hiroshima og Nagasaki står i en særstilling. Andre verdenskrig fikk sin slutt, men det kostet hundretusener av sivile menneskers liv da to bomber falt. Omkostningene ved videre krigføring vil alltid forbli ukjente.

Det er mange årsaker og dilemmaer som gjør det så vanskelig å få til en verden uten atomvåpen. Under den kalde krigen bidro den såkalte «terrorbalansen» til å heve terskelen for direkte krig mellom supermaktene. Men samtidig kunne også frykten for at den andre part

ville slå til først senke terskelen igjen. Cuba-krisen viste hvor farlig en slik situasjon kunne være.

Ikke bare i maktbalansen mellom supermaktene har atomvåpen spilt en sentral rolle. Har en part i et konfliktfylt forhold slike våpen, vil den andre parten ønske det samme, som i tilfellet India og Pakistan. Et dagsaktuelt eksempel er Iran og Saudi Arabia. Får den ene parten dette våpenet, «tvinger» dette den andre parten til også å skaffe seg det. Dessuten har historien vist at en stat som har atomvåpen, nødvendigvis gir slipp på dette våpenet. Ekstra farlig er det når ekstreme og uforutsigbare diktaturer skaffer seg atomvåpen. Likevel har vi ikke noen garanti for at stater vi i dag oppfatter som stabile og demokratiske forblir slike – inkludert de vi i dag kjenner som vestlige liberale demokratier.

Årets fredsprisvinnere, ICAN, peker på et helt nødvendig mål for verden, men veien dit går gjennom et landskap med ufullstendige kart og hvor kompasset utsettes for mange feilkilder.

Norge stemte altså ikke for et internasjonalt forbud mot atomvåpen i FN. Dette forundret og forarget mange. Men dette reflekterer en holdning om at når atomvåpen først finnes, og Norge er med i NATO som har atomvåpen som del av sin utrustning, kan Norge ikke ri to hester og å gå inn for et forbud nå.

Vi mener det påhviler de som ikke støttet et internasjonalt forbud et stort ansvar om å vise en alternativ vei til målet om en atomvåpenfri verden. Fredsprisen og den kommende utstillingen av tungtvannet på Arkivet gir oss en anledning til å reflektere og debattere: Hvordan er en atomvåpenfri verden mulig?